

CİLT 3

G Ü Z 1416/1995

SAYI 3

İSLÂMÎ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

inkılâb

Çağlar-üstü Bir Değer Olarak Ahlâk

*Mahmut Kaya**

İnsanı öteki canlılardan ayıran temel unsurun, onun manevî yönü olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. İnsan dünyaya geldiği andan itibaren kendisini bir değerler sistemi içinde bulur; önce âilesi, sosyal çevresi, daha sonra eğitim kurumları ve toplumun topyekûn değer yargıları onun kişiliğinin oluşmasında, manevî ve ahlâkî yapısının şekillenmesinde önemli paya sahiptir. Bununla birlikte o, hiçbir zaman bulunduğu kaba göre şekil alan pasif bir nesne gibi telakkî edilemez; tam tersine o, Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu akıl ve yaratılışındaki tekâmül duygusu uyarınca her şeyi sorgulayan, neyin iyi neyin kötü, hangi şeyin yararlı hangisinin zararlı olduğu hususunda eşya ve olayları değer açısından tasnife tâbî tutan; ayrıca, eşyaya nizam ve olaylara yön veren; yaşadığı çevreyi değiştiren; bu arada kendisini de değiştirip yenileyebilen aktif bir varlıktır. Bu bakımdan insan, sahip olduğu üstün yetenekleri sayesinde hem kendisinin hem de çevresinin değer yargılarını, hayat tecrübelerini ve bigi birikimini sonraki nesillere aktarma hak ve imtiyazını elinde bulunduran tek varlıktır. Bu özelliği sebebiyle o, kendisine bir gâye ve hedef tayin etmek, bunları gerçekleştirmek için plânlar yapmak durumundadır. İşte insanın herhangi bir gâye ve hedefi seçmesinde, bunları gerçekleştirmeye yönelik plânlar yapmasında rol oynayan en önemli faktör değer duygusudur. Çünkü insanın iradesini etkileyerek davranış ve eylemlerini yönlendiren, inandığı, beğendiği ve bağlandığı değerlerdir. Elbetteki bizim burada üzerinde durmak istediğimiz değer, ferd ve toplumlar için vaz-

* Mahmut Kaya, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümü Türk-İslâm Düşüncesi Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı ve İslâm Araştırmaları Merkezi müdürüdür.

geçilmez olan ve mânevî değerlerin başında yer alan ahlâk olacaktır.

Hemen belirtelim ki ahlâk, öğretimden çok eğitimle ilgili bir disiplin olduğu için, düşünce tarihi boyunca çeşitli filozoflar tarafından ortaya konan ahlâk doktrinleri bu konuda düşünce hayatımıza yeni boyutlar kazandırmanın ötesinde, pratikte insanlığa pek yarar sağlamadı. Hatta denilebilir ki, herhangi bir filozofun ahlâk sistemi doğrultusunda hayatlarını düzene koyan en ufak bir topluluğa şimdiye kadar rastlanmış değildir. Buna karşılık birer ahlâk kahramanı olan peygamberlerin ve din ulularının getirdiği yüksek ahlâk ilkeleri ve kendilerinin faziletle dopdolu örnek yaşantıları, tarihin her döneminde insanlık için en feyizli birer kaynak olmuştur. Şu bir gerçek ki, hayatta hiçbir kimsenin zekâ veya dehânın ardından gittiği görülüşü değildir. İnsanoğlu dâima yüksek ahlâk ve fazilet sahibi olduğuna inandığı, özü-sözü bir, düşüncesiyle yaşantısı arasında tam tutarlılık bulunan şahsiyetleri kendisine örnek almış, huzur ve mutluluğun onların izinden gitmekle mümkün olacağına inanmıştır. O halde, ahlâk eğitiminde örnek şahsiyetlerin önemi inkâr edilmez bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında, manzaranın günümüzde hiç de iç açıcı olmadığı görülür. Zira çağımızda genç nesillere örnek ve önder olacak kimselerin sayısının, nesli tükenmekte olan Kelaynaklar düzeyinde olduğu düşünülürse durumun vehameti daha iyi anlaşılır. Değerler sisteminin tersyüz edildiği, faziletlerin rezilet sayıldığı, ayakların baş, başların ayak olduğu bir dünyada örnek şahsiyetlerin yetişmesi, herhalde kutuplarda gül yetiştirmek kadar güç bir iş olsa gerektir.

Son ikiyüz yıldan beri bütün dünyada manevî ve ahlâkî hayatın günden güne fakirleşmesinin nedenleri araştırıldığında görülür ki, insanlığın binlerce yıldan beri idealize ederek yaşatıp geliştirdiği, hepsi de birer ahlâkî değer olan sevgi, saygı, doğruluk, dürüstlük, ahde vefa, namus, iffet, haya, samimiyet, hasbîlik ve fedâkârlık gibi kavramların zayıflayıp, giderek zihinlerden silinmesinin veya yozlaştırılmasının başlıca sebebi, materyalist dünya görüşünün yaygınlık kazanmasıdır. Bir başka deyişe bu durum, insanoğlunun her türlü tatmini, huzur ve mutluluğu sadece maddî hazlarda aramasının bir sonucudur.

Şüphesiz Batı toplumunda materyalist felsefenin yayılarak kurumlaşmasında, Hıristiyanlığın madde ile ruh arasında sağlam bir denge kuramayışının, hatta maddeyi bütün kötülüklerin kaynağı kabul ederek dünyaya gelmeyi ve ete-kemiğe bürünmeyi suç sayışının önemli rolü olmuştur. Her ne şekilde olursa olsun, dini ve dinin etrafında gelişen binlerce yıllık insanlığın manevî mirasını reddeden, adı ister Kapitalizm, ister Marksizm olsun, kökü materyalizme dayanan bütün sistem ve doktriner, başarılarını istismar üzerine bina ederek değerlerin talan edilmesine ve insanlığın sömürülmesine yol açmışlardır.

Meselâ bunlar, XVIII. yüzyıldan itibaren bilimlerdeki gelişmeyi, keşif ve

buluşları hep kendi başarıları olarak gösterdiler. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte üretim, pazarlama ve tüketim ilişkileri istismar olayını bütün bütüne kurumsallaştırdı. Bir kesim çalışanların iş gücünü ve çalışma şartlarını istismar etmek suretiyle hegemonyasını kurarken, bir başka kesim de çalışanların alın terini ve küçük sermayeyi istismar ederek sermayenin hâkimiyetini tesis etti. Kurulan iktisâdî sistemler, üretim-tüketim çarkının hızlı dönmesini sağlamak ve geleceklerini güvence altına almak için yeni bir şey keşfetmişlerdi: Kadın ve âile! Biliyorlardı ki geleneksel değerleri sînesinde barındıran büyük âile tipi ve âilenin temelini, nesillerin mayasını oluşturan kadın değişince, zaman içinde bütün toplumları değiştirmek kolay olacaktır. Böylece istismarların en korkuncu başladı ve kadının çalışma hayatına katılması teşvik edildi; buna bir de “hak” ve “özgürlük” kılıfı giydirildi. Oysa Batı kapitalizminin gerçek amacı “kadın hakları” ve “çalışma özgürlüğü” gibi sloganları kullanarak, erkeğe nisbetle kadının daha ucuz iş gücünden yararlanmaktı. Demek istiyoruz ki başlangıçta kadın, özgürlüğünü elde etmek için kendi isteğiyle çalışma hayatına atılmış değildir. Bütün bu olaylar istismarlar zincirinin kadın adına kadını istismarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bugün gelinen noktada kadın, artık nesnelleşmiş, yani bir eşya ve bir meta haline gelmiştir. Özellikle onun kendisini teşhir duygusu ve cinsî câzibesi alabildiğine istismar edilerek her konuda ve her şey için, o bir reklâm aracı olarak kullanılmaktadır. Şu bir gerçek ki, nesillere ruh ve mânâ kazandıran kadının bu hale düşürülmesiyle insanlık nice ulvî değerlerini yitirmiştir!..

Bugün birtakım magazin ve moda dergileri bir yandan “çağdaşlık” sloganının arkasına saklanarak, “çağdaş anlayışta namusun insan vücuduyla ilgisi yoktur” safatasını yayarak fuşun propagandasını yaparken, öte yandan “modayı takip etmek, gösterişli giyinmek ve makyaj yapmak insana saygının bir ifadesidir” şeklinde telkinde bulunarak moda evlerinin, güzellik salonlarının, parfümeri ve şampuan sektörünün reklâmını yapmak suretiyle lüks ve israfı teşvik etmekte; böylelikle çalışan kadına bir elle verilen para öbür elle geri alınmaktadır. Bu demektir ki günümüzde kadın ne kendisi için ne de kocası için giyinmektedir; o artık moda imparatorluğunun sâdik bir bendesi durumundadır! Önce maddeye karşı olan zaafı ve estetik duyguları istismar edilerek reklâmlarla beyni yıkıyor, sonra da tüketim çarkının dişlileri arasında insafsızca eziliyor. Bu durum, uyuşturucu mafyasının, zayıf iradeli bazı kimseleri önce alıştırtıp sonra kendilerine sâdik müşteri edinmelerinden farksızdır. Ne diyelim “belâ odur ki, belâyâ alışır kişi!”

Manzaranın yürek yakıcı yanı, çağdaş kadın dernekleri, kadının sosyal ve siyasî haklarını savunduğunu iddia eden feminist kuruluşlar, görüntüde kadının sömürü aracı olarak kullanılmasından şikâyetçilerse de, çağdaşlık ve modernlik

adına geleneksel âile düzeninin yıkımına yol açtığı için bu gidişi canıgönülden alkışlamaktadırlar. Çünkü onlar da gözü dönmüş kapitalizmin sahnelediği bu oyunda birer figürandan başka bir şey değillerdir.

Burada bir hususa işaret etmemiz gerekiyor; filozoflar insanı “düşünen canlı”, “sosyal canlı” ve “ekonomik canlı” gibi çeşitli şekilde tarif etmişlerdir. Şüphesiz bunların hepsinde belli ölçüde bir doğruluk payı vardır. Ama bize öyle geliyor ki “insan istismarcı bir canlıdır” ve bu şekildeki bir tarif onun karakterini, tarihî ve sosyal realiteyi en çarpıcı bir şekilde vurgulamaktadır. Özellikle ruh terbiyesi eksik olan insanın, her şeyi, ama her şeyi istismar ettiğini, hatta en kutsal değerleri bile kendi çıkarına âlet etmekte en ufak bir sakınca görmediğini müşahade ettikten sonra, böyle bir tarife katılmamak mümkün değildir. Oysa kutsal değerler istismar edilecek olursa zamanla halk nezdinde saygınlığını ve kutsallığını yitirir. Bir millette kollektif şuur kutsal ve manevî değerler etrafında oluşup geliştiğine göre, bunların saygınlığını yitirmesi veya zaafa uğratılmaları toplumda telâfisi güç birtakım krizlere ve çözümlere yol açacaktır.

Yüzyılımızın ilk çeyreğinde şair:

Oyuncak sanmayın ahlâk-ı millî rûh-u millîdir.
Onun iflâsı en korkunç ölümdür, mevt-i küllîdir!

diyerek, ahlâk alanındaki çözüluşün bir milletin topyekûn intiharını hazırlayan en korkunç felâket olduğunu haykırırken, onun ne kadar haklı olduğu bugün daha iyi anlaşılmaktadır.

Bugün bütün dünya havanın, suların ve doğal çevrenin kirliliğinden; toplumlar ise, yönetim kadrolarındaki kirli ellerden şikâyetçidir. Bu olayların neden ve niçinlerine inilmeden alınan kanunî tedbirler de şimdiye kadar beklenen sonucu vermedi ve vermemektedir. Vermemektedir, çünkü bütün kirliliklerin asıl sebebinin ruh kirliliği olduğu gerçeği gözardı edilmektedir. Materyalist eğitimin kirlettiği ruhlar, dünyayı da, yönetimleri de kirlletmiştir. Ruhunu temiz olmayan insanın elinin temiz olduğu nerede görülmüştür!

Bugün tek kutuplu bir dünyada liberalizmin en ideal ekonomik sistem olduğu fikri yaygınlık kazanırken, hiç kimse bu sistemin manevî ve ahlâkî boyutu üzerinde durmamaktadır. Oysa liberalizmin en büyük zaafı, herhangi bir ahlâkî müeyyideden yoksun oluşundan ve her şeyi kişinin vicdanına havale edişinden kaynaklanmaktadır. Halbuki ekonomi gibi milletlerin mukadderatını ve toplumların huzur ve refahını tayinde en önemli fonksiyona sahip olan bir gücün kullanımını, vicdan gibi son derece subjektif bir değere havale edilemez. Zira ne kadar insan varsa o kadar da vicdan vardır. Günümüzde kendi aklından başka âmir, vicdanından başka hâkim tanımayan, manevî ve ahlâkî değerlere tepeden bakan

sözde aristokrat bir kesimin, fırsatını bulunca devleti ve milleti nasıl talan ettikleri artık herkes tarafından bilinmektedir. Genellikle bu tür yolsuzlukları yapanlar ve yıllar yılı devletin kaymağını yiyenler pozitivist dünya görüşüne bağlı, yüksek âilelere mensup, yüksek tahsilli, yüksek vicdanlı ve evrensel değerlere sahip olduklarını iddia eden kesime mensup kişilerdir.

Gerçek şu ki, Batının sosyal tarihine damgasını vuran liberalizm, kendi kurumsal dinamiklerine ve Protestan ahlâkına dayanırken, bu sistemin son elli yıldan beri bir şablon gibi alınarak bu değerlere yabancı olan Türk toplumuna uygulanmasıyla son derece çarpık bir iktisadî yapı ortaya çıkmıştır. Bu sistemde kazancın menşei ve meşruiyetinden çok, kazanmak önemlidir; dolayısıyla liberalizm bizde ibâhîlik şeklinde anlaşılıp uygulanmaktadır. Devlet de “vergilendirilmiş kazanç kutsaldır” ibaresini sloganlaştırırken, kazancın kaynağı ve sarf yeri ne olursa olsun, meşruiyet için vergilendirilmek olmasını yeterli görmekte ve hatta bu tür serveti kutsal saymaktadır. Oysa bu anlayış milletimizin inancına ters düştüğü gibi, geleneksel yapıyla da bağdaşmamaktadır. Bunun yerine mal ve kazanca ait her türlü meşruiyeti içeren “helâl kazanç kutsaldır” ifade ve inancı zihinlere zerkedilecek olursa, bundan hem devlet hem de toplum daha çok kazançlı çıkar.

Öte yandan aynı zihniyetin, manevî değerler alanında ön sırada yer alan sanata da istismar ettiğini; sinemadan tiyatroya, resimden heykele, karikatürden müzik ve edebiyata varıncaya kadar her alanda müstehcenliği, hayasızlığı ön plana çıkararak âile mahremiyetini, insanımızın namus ve iffet duygusunu tahrip etmekte önemli mesafeler aldığını burada dile getirmeye bilmem gerek var mı! “Sanatta müstehcenlik olmaz” safatasından yola çıkan bu beylere göre, sanat bir araç değil, elde edilmesi ve saygı gösterilmesi gereken en kutsal bir amaçtır ve o kutsala ulaşmak için herşey mübahdır!..

Bu konuda resmî ideolojiyi ve medyayı da yanlarına alarak çağdaşlık ve ilerçilik adına muncıklamadıkları, örseleyip pörsütmedikleri bize ait hiçbir değer bırakmamışlardır. Ne var ki, aradan geçen bunca yıla, verilen bunca emeğe rağmen, aralarından ne dünya çapında bir şair, ne romancı, ne senarist, ne de müzikolog çıkmıştır. Zaten çıkması da beklenemezdi, çünkü sanayisi montaj olan milletlerin, ilmi de sanatı da montaj olacaktır. Ayrıca kendi milletini ve değerlerini tanımayanların evrensel düzeyde bir eser ortaya koyduğu şimdiye kadar görülmemiş değildir. Özellikle sanatın en zengin kaynağı olan metafiziği inkâr eden bir zihniyetin, herhangi bir sanat alanında yaratıcı olması mümkün değildir.

Son olarak şu hususu önemle belirtmek istiyoruz ki, insanlığın binlerce yıldır yaşatıp geliştirdiği mânevî ve ahlâkî değerler, son ikiyüz yıldan beri pozitivism ve Marksizm gibi materyalizmden kaynaklanan sistem ve doktrinlerin etki-

siyle büyük bir tahribata uğramış; bunun sonucu olarak insanlık yirminci yüzyıl-da iki büyük dünya savaşına sürüklenerek milyonlarca evlâdını kaybetmiştir. Bugün de yine kökü materyalizme dayanan iktisâdî sistemlerin insanlığın bu mânevî mirasını tahribe devam ettiklerinde şüphe yoktur.

Eğer insanlık-yirmibirinci yüzyılda böyle bir trajediyi tekrar yaşamak istemiyorsa, bugünden tezi yok, insanı bir bütün olarak ele almak ve onun mânevî ve ahlâkî hayatına da en az maddî istek ve ihtiyaçları kadar eğilmek zorundadır. İnsanı madde ve mânâsıyla bir bütün olarak ele almayan hiçbir sistem, fert ve toplum olarak insanlığa özlenen barış ve huzuru getiremeyecektir.

Özellikle memleketimizde Tanzimat'tan beri süregelen Batılılaşma, çağdaşlık ve ilericilik gibi ne idüğü belirsiz sloganlarla Türk toplumuna empoze edilen hazır şablonlar, geleneksel Türk âile hayatını sarsmakla kalmamış, toplumun bütün kesimlerinde büyük bir tahribata yol açarak adetâ sağlam hiçbir müessesese bırakmamıştır. Yirmibirinci yüzyıla girerken bu konuda yapılacak en olumlu hareketlerden biri, Türk âile yapısını güçlendirmektir. Bunun için de Türk Âile Araştırma Kurumu'nun her türlü günöbirlik politikadan ve değişen iktidarların eğitimlerinden etkilenmeyecek şekilde politika-üstü bir statüye kavuşturulması gerekmektedir.

Ayrıca şu da inkâr edilmesi imkânsız bir gerçektir ki milleti millet yapan değerler sisteminin başında gelen din gerçeğinin ihmâli, yirminci yüzyılda bize pahalıya mal olmuş ve bunun sonucunda milletimiz anarşi ve ihtilâllardan bir türlü yakasını kurtaramamıştır. Fert ve toplum düzeyinde ahlâkî değerlerin en zengin kaynağı ve en büyük hâmîsinin din olduğu konusu tartışma götürmez bir gerçektir. Bu feyizli kaynaktan yararlanarak daha dinamik ve daha huzurlu bir toplum yapısına kavuşmak için önümüzdeki yüzyılda her düzeydeki eğitim kurumlarında din ve ahlâk eğitimine gereken yer ve değerin verilmesi, milletimizin bekâsı açısından kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Bütün bunların yanısıra sözlü, yazılı ve görüntülü yayın organlarında yer alan; fert, âile ve topyekün millet olarak bizi biz yapan değerleri dejenere eden; gençliğin duygularını alabildiğine istismar ederek onlara nihilist ve kozmopolit bir dünya görüşü telkin eden; alkolizm, fuhuş ve hayasızlığın reklâmını yapan her çeşit faaliyetin etkisiz kılınmasının da devletin ve toplumun yerine getirmesi gereken vazgeçilmez bir görev olduğunu düşünmekteyiz.